

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili 7 (2017)

ISSN 2082-0917

DOI 10.24917/20820917.7.29

Tomasz Jan Biedroń

WIELGUS STANISŁAW

(1919–1996), ps. Wysocki, Makart, TW Stefan, Jurek, Andrzej, prawnik, adwokat, członek NOG-i, MW, MWP, SN, BPS UJ, CKM.

Urodził się 11 X 1919 roku w Tarnowie, jako syn Kazimierza i Anny Orszula. Szkołę powszechną i gimnazjum ukończył w Tarnowie, gdzie złożył też egzamin dojrzałości w 1938 roku. W trakcie nauki w gimnazjum tarnowskim zetknął się z ruchem narodowym był członkiem NOG-i, gdzie w 1937 roku zauważył go Władysław Furka i w następstwie przeforsował na kierownika tarnowskiej NOG-i. W jesieni 1938 roku Wielgus zapisał się na studia na Wydział Farmaceutyczny UJ, przerwane wybuchem wojny we wrześniu 1939 roku. W trakcie studiów wszedł w struktury ruchu narodowego za namową Mariana Kocota i Aleksandra Tarsi zapisał się do MW, gdzie spotkał ponownie Władysława Furę, gdy zamieszkali w jednym domu akademickim. Na pierwszym roku Furka wysunął Wielgusa na szefa komisji mieszkaniowej Bratniaka. W Krakowie Furka zaangażował go też do NOG-i, powierzając jego opiece połowę krakowskich gimnazjów. Furka nieraz zapraszał Wielgusa na rozmowy organizacyjne.

Po ogłoszenia przez Niemców, że studia będą kontynuowane, Wielgus przybył do Krakowa, zamieszkał w Bursie Stanisława Pigionia, gdzie spotkał ponownie Władysława Furkę, który po aresztowaniach prof. UJ gospodarował funduszem Tajnego Bratniaka, zostając wybrany jego prezesem. Kiedy było już wiadomo, że studia nie będą kontynuowane, Furka wciągnął go w XI 1939 roku w tajne struktury MWP i po złożeniu przysięgi mianował kierownikiem organizacyjnym na Tarnów. Polecił mu reaktywować MWP w Tarnowie, gdzie od końca 1939 roku Wielgus brał udział w działalności konspiracyjnej w ramach MWP i w sąsiadujących z Tarnowem powiatach. W Tarnowie zorganizował pierwszą „piątkę”, która posiadała swoje odgałęzienia w sąsiednich powiatach. Po zorganizowaniu kilku „piątek” Furka polecił Wielgusowi zorganizować podokręg tarnowski MWP liczący z czasem 40–50 osób. Kontrolę organizacji z ramienia okręgu przeprowadzał Władysław Furka i Stanisław Kozanecki. Na wiosnę 1941 roku aresztowano członka MWP w Tarnowie, który ujawnił nazwiska konspiracyjnych działaczy w tym Wielgusa. Nastąpiła wsypa i Wielgus musiał się ukrywać, kierując MWP w Tarnowie i okolicy za pośrednictwem Zdzisława Skorodeckiego „Poremuta”, „Macieja”.

Od III 1941 roku Stanisław Wielgus przebywał w Tarnowie pracując na gospodarstwie rodziców. Wkrótce obawiając się dekonspiracji wyjechał do Czortkowa, gdzie ożenił się z Ireną Kotowicz pracując w Państwowym Kolejowym Biurze Budowlanym

,aż do wejścia Armii Czerwonej. W dniu 5 II 1945 roku przybył z Czortkowa do Tarnowa, gdzie pracował jako instruktor Państwowego Komitetu Opieki Społecznej przez 3 miesiące po czym wraz z żoną 25 V t.r. wyjechali do Poznania.

W V 1945 roku zapisał się na prawo w UJ, gdzie doszedł do II roku studiów. Ponownie spotkał się z kolegą sprzed wybuchu wojny Władysławem Furką „Emilem” szefem Bratniej Pomocy Studentów UJ, który wciągnął go do pracy konspiracyjnej w MWP, początkowo był w Pługu 7 obejmującym Tarnów, Brzesko i Dąbrowę Tarnowską, następnie w zarządzie Dzielnicy Krakowskiej MWP w końcu na stanowisku kierownika organizacyjnego Centralnego Kierownictwa Młodzieży na Polskę. Wraz z Furką jeździł do Poznania, Wrocławia, Gdańska, Warszawy, Łodzi, Gliwic, gdzie nawiązywał kontakty i zakładał środowiska MWP-MW. Furka, Radwan i Wielgus stanowili trzon organizacji w skali ogólnopolskiej. Jego znajomość z Furką datowała się od 1938 roku, z czasów należenia do MW w UJ, a następnie z działalności konspiracyjnej MWP w latach 1939–1941. Po wojnie poza działalnością organizacyjną Furka przyjaźnił się z Wielgusem i Radwanem często zapraszając ich do siebie do Gliwic.

6 XI 1946 Wielgus został przez WUBP w Krakowie aresztowany. W śledztwie przebywał w jednej celi ze Tadeuszem Radwanem. Został następnie za działalność konspiracyjną wyrokiem WSR w Warszawie skazany na 7 lat więzienia. Na podstawie amnestii połowę kary mu darowano. Po odbyciu kary 3 lat i 6 miesięcy w dniu 21 VI 1950 roku został zwolniony z więzienia we Wronkach wraz z Tadeuszem Radwanem. Na rozprawie był obecny Władysław Furka, dotrzymał przyjaźni i chciał wystąpić jako świadek. Po rozprawie rozmawiał też z Wielgusem i Radwanem obiecując wsparcie i pomoc. Pomagał materialnie w trakcie więzienia żonom tak Wielgusa jak i Radwana. Deklarował, że zawsze będzie o nich pamiętał i zawsze zachowa dla nich przyjaźń. Podkreślał też, że „nasza walka” ulega tylko przerwie i że wcześniej czy później będziemy jeszcze współpracowali i prosił aby o tym pamiętali.

Po opuszczeniu więzienia przez pewien czas się leczył, a następnie podjął pracę w Borku Fałęckim, jako pracownik fizyczny, potem, jako pracownik umysłowy w PPB „Hydrotrest” w Krakowie, w ZBM jako planista i referent zatrudnienia. Zorganizował też Zespół Świetlicowy a w 1952 roku został wybrany przewodniczącym Kasy Zapomogowo Pożyczkowej. Po reorganizacji przedsiębiorstwa w Zjednoczenie Wodno-Inżynieryjne przeszedł na stanowisko planisty, a następnie jako referent zatrudnienia, gdzie pracował do XI 1953 roku.

W 1950 roku nawiązał kontakty ze środowiskiem Władysława Furki „Emila” przebywającego za granicą, rozpracowywanym przez WUBP w Krakowie. W X 1950 roku Furka napisał do Wielgusa przyjacielski w tonie list, wypytywał o zdrowie, życzył odzyskania sił, pisał o ciężkiej pracy fizycznej w Paryżu. Wielgus z obawy przed bezpieczeństwem nie podał adresu Furce. Ponownie został zatrzymany 28 VI 1953 roku przez WUBP w Krakowie za kontakt z ośrodkiem wywiadowczym. Został zwolniony 7 VII 1953 roku. W związku ze znajomością z Furką został wytypowany do werbunku i w dniu 6 VII 1953 roku, zwerbowany przez WUBP w Krakowie, przyjął ps. „Stefan”. Pracował chętnie, z inicjatywą, wykonując wszystkie zlecane

mu zadania. Brał udział w zlikwidowaniu oddziału „Nowaka” w powiecie miechowskim¹. Wykonywał polecenia WUBP utrzymując kontakty ze znajomymi Furki i działaczami SN. Celem tych kontaktów, poza rozpracowaniem środowiska, według koncepcji departamentu III MBP w Warszawie, było, aby któraś ze znajomych zawiadomiła Furkę i by ten nawiązał ze „Stefanem” kontakt korespondencyjny, do czego nie doszło. Możliwości pracy „Stefana” na terenie Krakowa zdaniem bezpieki kończyły się. Do takiego wniosku doszedł też wspomniany Departament III MBP, który rozpatrywał sprawę przeniesienia „Stefana” na inny teren, do czego Wielgus „Stefan” ustosunkowywał się niechętnie.

W okresie współpracy z WUBP w Krakowie „Stefan” od XI 1953 do jesieni 1954 roku pozostawał bez pracy, co budziło u jego znajomych uzasadnione podejrzenia, informował ich, że studiuje w uniwersytecie. W rzeczywistości załatwiał sobie przyjęcie na III rok Zaocznego Studium Prawa w Uniwersytecie Warszawskim, gdzie chciał kontynuować rozpoczęte po zakończeniu wojny studia i wykonywał zadania zlecone przez WUBP. Decyzją Ministra Szkolnictwa Wyższego z 2 IX 1953 roku nie mógł zostać przyjęty na III rok, wobec zaistniałej od 1947 roku zmiany programów w studiach prawniczych. W odwołaniu wniesionym do MSW z 22 IX 1953 roku Stanisław Wielgus prosił o dopuszczenie go do egzaminów uzupełniających, które umożliwiłyby mu zdanie egzaminu z III roku Zaocznego Studium Prawnego. Deklarował, że złoży egzaminy uzupełniające do końca roku akademickiego 1953/54. Ostatecznie został przyjęty na II rok z warunkiem zdania dwóch uzupełniających egzaminów.

We współpracy z WUBP wykazywał własną inicjatywę. W swoim doniesieniu agenturalnym z 6 X 1953 roku „Stefan” przedstawił starszemu referentowi sekcji IV Wydziału III WUBP w Krakowie Jacentemu Sitarzowi „własną koncepcję planu uzupełnienia podjętego zobowiązania czynnego przeciwdziałania wszelkiej antypaństwowej i antypolskiej działalności wszelkich wrogich Polsce Ludowej ośrodków”². Pod pojęciem ośrodków rozumiał ośrodki anglosaskie szpiegowskie usiłujące w Polsce zorganizować dywersyjno-szpiegowskie siatki, jak i te ośrodki w kraju odcięte od kontaktów z zagranicą (imperialistyczną) usiłujące po swojemu szkodzić Polsce Ludowej. Wymienił nazwiska osób znane mu z działalności politycznej przebywające zagranicą (ppłk Władysław Owoc, Władysław. Furka, Jan Bielatowicz) jak i w kraju. Wymienił nazwiska ludzi ze środowiska tarnowskiego z okresu okupacji związanych ze SN. Kopie doniesienia „Stefana” przesłano do kpt Olszewskiego naczelnika Wydziału IV Dep. III MBP w Warszawie.

Pod koniec XI 1953 roku zwrócił się do prowadzącego go funkcjonariusza WUBP w Krakowie Jacentego Sitarza o pomoc w załatwieniu dorywczej pracy, gdyż nie pracuje, będąc podejrzany skąd bierze pieniądze na utrzymanie oraz pomoc w uzyskaniu mieszkania, na które złożył wniosek. W XI 1956 roku agent „Stefan” za

¹ Oddział „Nowaka” działał na terenie powiatu miechowskiego w latach 1945–1954. Do końca 1945 roku dowódcą był Franciszek Zawrzykraj „Wicher”, następnie Bolesław Nowak „Sokół”, Chorągiewka”, Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944–1956, Warszawa 1964, s.

² Teczka robocza agenta „Stefan” (Stanisław Wielgus) zaczęta 11 VII 1953 ukończona 1 III 1954, 009/7457, tom 1, IPNkr, s. 70.

poparciem SB objął aplikanturę adwokacką w Zespole nr 3 w Krakowie, zaś egzamin adwokacki złożył w marcu 1960 roku. Po przemianach październikowych nie wnosił żadnych zastrzeżeń, co do dalszej współpracy z SB. Miał tylko zastrzeżenie, że o ile jego praca miałaby podlegać społecznej kontroli, to zerwałby współpracę. Otrzymał odpowiedź od prowadzącego go funkcjonariusza SB, że kontrwywiad nie będzie podlegał kontroli społecznej z przyczyn znanych. W I 1957 roku obawiał się, że prędzej czy później stanie przed faktem dekonspiracji, czego jak podkreślił uczy historia. Stwierdził, że od początku nie miał chęci współpracować, pomimo, że „praca ta jest konieczna, słuszna i ktoś ją musi kontynuować. Dekonspiracja jego w Krakowie –twierdził–byłaby wielkim skandalem z uwagi na szerokie znajomości bądź to rodzinne, bądź też organizacyjne”, jakie posiadał³.

Funkcjonariusz SB Jacek Sitarz uspokajał „Stefana”, stwierdzając, że „zrobimy wszystko”, aby do jego dekonspiracji nie doszło, gdyż bardzo go cenią za jego pracę, o czym niewątpliwie się przekonał. Postawił sprawę jasno, aby nikt z pracowników SB nieznanających go, nie przychodził z Jackiem Sitarzem na spotkanie, gdyż zna go już około 15 osób. Powinniśmy tak pracować–twierdził-, jak przedwojenna „dwójka”, gdzie najwyżej dwóch pracowników znało tajnego współpracownika.

Agentowi „Stefanowi” w maju 1957 roku odmówiono paszportu do Szwecji, dokąd zamierzał jechać na zaproszenie brata. Odwołał się do MSW, i przy poparciu SB paszport otrzymał i 29 X 1957 przekroczył granicę polsko-niemiecką. W uzgodnieniu z Wydziałem I Departamentu III MSW w Warszawie opracowano plan zadań do wykonania przez „Stefana”. Miał nawiązać kontakt korespondencyjne z Władysławem Furka przebywającym w Paryżu i Janem Bielatowiczem przebywającym w Londynie. Będąc pierwszy raz w Sztokholmie nie nawiązał kontaktu z Furka bał się niepotrzebnego ryzyka, że „osiągnąwszy bądź co bądź pewną osobistą karierę pcha się z nim na kontakt, który ostatecznie nic mu nie daje, a jednak naraża go, bo jest oczywiste, że kontakt ze szpiegiem takiego autoramentu, jak to wykazały procesy i prasa nikt by mu przecież nie darował”⁴. Będąc w Szwecji napisał list do Bielatowicza prosząc o adres do Furki. Napisał do Furki, otrzymał odpowiedź, w której Furka przedstawił cele zadania emigracji w stosunku do kraju. Wielgus z kolei opisał losy kolegów wspólnych znajomych. Furka nie przybył na zaproszenie Wielgusa do Szwecji. Nawiązał kontakt korespondencyjny z Janem Bielatowiczem, Zdzisławem Malikiem (Szwecji) i pracownikiem Wolnej Europy w Szwecji Górnym (Budnym).

W X 1960 roku „Stefan” zwrócił się do oficera SB w Krakowie kpt. Jacka Sitarza w sprawie interwencji w Warszawie o poparcie jego prośby celem zatarcie skazania, bowiem złożył podanie do Sadu Wojewódzkiego w Warszawie, który wprawdzie pozytywnie ustosunkował się do jego prośby, ale skierował ją do rozpatrzenia w Prokuraturze Generalnej. Wielgus starał się o wpis na listę adwokatów do czego mu było niezbędne zatarcie skazania. W Departamencie IV Generalnej Prokuratury prośbę „Stefana” pozostawiono bez rozpoznania, nie nadając jej biegu. Stwierdzono, że załatwienie jego sprawy było możliwe tylko drogą poparcia w Radzie Państwa,

³ Teczka robocza agenta „Stefan” (Stanisław Wielgus) zaczęta 11 VII 1953 ukończona 1 III 1954, 009/7457, tom 3, IPNkr, s. 55.

⁴ Doniesienie agenturalne „Stefana”, Kraków 29 X 1957, 009/2457/4, tom 4, s.106.

gdzie „Stefan” mógł żądać rozpoznania pomimo pozostawienia sprawy przez Prokuraturę Generalną bez biegu i rozpoznania. Wskazano, że prawo zatarcia skazania w trybie łaski posiadała jedynie Rada Państwa. Wspomniany oficer SB sprawę przekazał Stefanowi Rapało z Wydz. I Dep. III po wcześniejszej rozmowie z płk Mikołajskim. O decyzji miano poinformować go 1 X 1960 roku.⁵

Na spotkaniu z TW „Stefan” 26 V 1961 roku poza kpt Sitarzem obecny był mjr Adam Chrząstek zastępca Naczelnika Wydziału III SB KWMO w Krakowie, informując go jak przedstawia się sprawa jego wpisu na listę adwokatów zgodnie z informacją uzyskaną od kpt Stefana Rapało, co wpłynęło na poprawę samopoczucia Wielgusa, który stwierdził, że „tą drogą niewątpliwie uzyska wpis na listę adwokatów”.⁶ W trakcie kolejnego spotkania 8 VIII 1961 r poza mjr Adamem Chrzątkiem przybył z Warszawy kpt Stefan Rapało z Wydz. I Dep. III MSW w celu przekazania „Jurkowi” („Stefanowi”) zadania w związku z jego ponownym wyjazdem do Szwecji. „Jurek” poruszył sprawę wpisu na listę adwokacką na co kpt Stefan Rapało odpowiedział, że jeżeli zostanie ponownie wpisany przez Krakowską Radę Adwokacką, to jego sprawa zostanie pozytywnie załatwiona w Ministerstwie Sprawiedliwości. „Jurek” uważał sprawę za nierealną, bo Krakowska Rada Adwokacka na to się nie zgodzi. Przy następnym wyjeździe do Szwecji „Jurek” miał otrzymać paszport na Anglię i Szwecję. Koszty podróży z Szwecji do Anglii i Anglii do Szwecji według st. inspektora Inspektoratu Kierownictwa Jednostek MO ds. Bezpieczeństwa KWMO w Krakowie mjr Jana Knapczyka miała pokryć SB.

Ostatecznie 14 IX 1962 roku został wpisany przez Ministerstwo Sprawiedliwości na listę adwokatów. W imieniu znanych mu funkcjonariuszy SB z kierownictwa i własnym gratulacje złożył mu kpt Jacek Sitarz, który stwierdził, że będzie musiał zrezygnować z pracy jako radca prawny. Nadal współpracował ze SB śląc meldunki jako „Andrzej”. Na zlecenie swoich mocodawców objeżdżał znajomych działaczy endeckich, ich rodziny i wdowy po działaczach, zadając pytania związane z ich działalnością, losami, z których sporządzał meldunki. Doniesienia sporządzone przez „Andrzeja” w 1970 roku dotyczyły analizy sytuacji politycznej i przemian jakie się dokonały w środowisku o orientacji endeckiej na przestrzeni 25 lecia PRL.

Zarejestrowany był jako TW „Andrzej” 14 VI 1977 roku przez Wydział III SB w Krakowie. 31 XII 1989 roku materiały „bez wartości operacyjnej” zostały zniszczone, w tym meldunki TW „Andrzej”. Pozostawił po sobie 5 tomów obszernych meldunków i doniesień sporządzonych na przestrzeni wielu lat współpracy z WUBP i SB w Krakowie.

Zmarł 3 września 1996 roku w Krakowie.

Władysław Furka, 01940/26/Jacket, IPN BU w Warszawie, s. 75–77; Teczka robocza agenta „Stefan” (Stanisław Wielgus) zaczęta 11 VII 1953 ukończona 1 III 1954, 009/7457, tom 1, IPNKr, s. 44–170; Stanisław Wielgus, 003/745, tom 2, IPNKr, s. 8–18; Stanisław Wielgus, 009/7457, tom 3, s. 15–106; Stanisław Wielgus, 009/2457/4, tom 4, IPNKr, s. 29–135; Notatka służbowa Stanisław Wielgus, 010/6760, IPNKr, s. 1–10; Stanisław Wielgus, 009/7457, tom 5, s. 161–222; Stanisław Wielgus, 009/7457, tom 6, IPNKr, s. 162–243; Stanisław Wielgus

⁵ Stanisław Wielgus, 009/7457, tom 5, IPNKr, s. 162.

⁶ Tamże, s. 222.

„Wysocki”, 010/6760, IPNKr, s. 2; Stanisław Wielgus TW „Andrzej”, 309/383, IPNKr, s. 17; Protokoły przesłuchań członków NOW, Stanisław Wielgus, 075/28 tom 28, p. 120, IPNKr, s. 69–123; Akta przeciwko płk T. Wołkowickiemu i towarzyszom, tom 1, Sr 576/47, IPNKr, s. 176–178; Doniesienie TW „Andrzej”, Kraków 10 VII 1970 roku, 075/29, tom 8, IPNKr, s. 104–119; Charakterystyka nr 10 dotycząca nielegalnej organizacji Młodzież Wielkiej Polski Dzielnicą Kraków, Kraków 17 X 1974, IPNKr, s. 3; Sprawozdanie z pracy operacyjnej Wydziału III KWMO w Krakowie po linii zagadnienia endeckiego za III kwartał 1957, Kraków 27 IX 1957, 075/30, tom 7, IPNKr, s. 151; Mielecki por., Jacek Sitarz, por., Sprawozdanie z pracy operacyjnej Wydziału III Grupy I SB w Krakowie po linii zagadnienia endeckiego za IV kwartał 1957 roku, 056/1 tom 11, IPNKr, s. 137.